

Történelmi tükörképek

SZIL KÖZSÉG
20. SZÁZADI KÉPES KALAUZA

TÖRTÉNELMI TÜKÖRKÉPEK

SZIL KÖZSÉG
20. SZÁZADI KÉPES
KALAUZA

Írta és szerkesztette:
Horváth Győző

Köszöntő:
Lengyel Lajos polgármester

Képeket válogatta:
Horváth Győző, Hutflesz Mihály,
Kelemen Benő, Tóthné Boda Éva

Képaláírás:
Horváth Győző, Tóthné Boda Éva

Borító (archív képek alapján):
Tóth Viktória

Fotók:
fotóarchívum

Nyomdai előkészítés és nyomdai kivitelezés:
Dtperint Bt.

A könyv megjelenését támogatta:
TÁMOP-3.2.3/A-11/1-2012-0131

Kiadta:
Szil Község Önkormányzata, 2014

Felelős kiadó:
Lengyel Lajos polgármester

ISBN 978-963-08-9560-6

Tartalom

Munka és megélhetés	12.
Falukép	26.
Nemzedékek	38.
Szakralitás	46.
Nevelés, oktatás	62.
Katonaélet	68.
Közösségek, egyesületek	76.
Hagyományőrzés	86.

Tisztelt Olvasó!

A kiadvány, amit Ön a kezében tart, nem szokványos helytörténeti munka, nem is monográfia. Egy sajátos karakterű falukönyv, ami bemutatja a ma élők által még átfogható régmúltat, de felvillantja napjainkat és a vágyott jövőt is. A két idősík egyfajta tükörkép, amely mögött megjelenik a változás, láthatóvá válik a történés. Mindezt elsősorban képanyagon keresztül mutatjuk be az egyes fejezetek bevezetőivel, valamint képaláírásokkal kiegészítve. Az volt a célunk, hogy megjelenítsük szülőfalunk arcát, közel- és régmúltját, valamint jelenét. Könyvünk egy képes album, amely a vizualitás erejével tárja fel Szil meghatározó jellemzőit a 19. század végétől egészen napjainkig. A szöveges leírás és a képanyag jó barangolásra ad lehetőséget mindazoknak, akik kutatnak a múltban, keresik az emlékeket, a régi barátokat, ismerősöket vagy éppen önmagukat. Könyvünk ilyen módon leginkább történelmi album, amely – a képek mindegyikén keresztül – időutazásra hívja az olvasót.

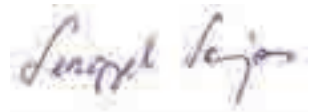
Kiadványunk értéktár is egyben. Biztosak vagyunk abban, hogy mindazon témakörök, amelyek képi bemutatása megtörténik, ráirányítják a figyelmet mindarra, amelyek fontosak voltak Szil életében egykoron és napjainkban is. Ezen értékek állandósága tette szülőfalunkat sikeressé és emeli ma is a középszerűség fölé. Úgy vélem, büszkék lehetünk arra az értéktárra, amit elődeink felhalmoztak, és amelyet mi átvettünk tőlük az idők során. De nem csak használatra és megőrzésre kaptuk ezt meg tőlük, hanem kötelességünk azt fenntartani, bővíteni és továbbadni is. A most megjelent képes kalauz apró adalék ebben a folyamatban, miközben segíti a nemzedékek közötti értéklánc erősítését is.

Elmondhatjuk, hogy a könyv apropóján egy új közösség is szerveződött. A 21. század technikáját is felhasználva, a facebook oldalon keresztül több százan keresték az együttműködést és támogatták céljaink elérését. Ennek köszönhetően rendkívül gazdag képanyag gyűlt össze falunk múltjáról. Természetesen a könyv terjedelmi korlátai miatt nem állt módunkban valamennyi dokumentumot nyomtatásban is megjelentetni, de a projekt keretében létrehozott www.szilikut.hu

honlapunkon mindent elérhetővé tettünk az érdeklődők számára. Biztosak vagyunk abban, hogy ez is jól szolgálja az itt élő és az időközben máshová települt sziliak közösségi igényeit.

Ezt a kiadványt a szülőföldi szeretet, az együttműködés hozta létre. Ilyen módon is összekötő kapocs értékek, közösségek és személyek között térben és időben egyaránt. Köszönetemet fejezem ki mindazoknak, akik tevékenyen hozzájárultak könyvünk megjelentetéséhez. Kívánok minden kedves Olvasónak kellemes barangolást és időutazást Szil község 20. századi képes olvasókönyvében!

polgármester

dem jedig Iskola Mestorink ellen
ben Pimaszunk mintsen. Pontibus Att.
Sigt in Oppido Szill. Die 20te Febr.

Kokas György Díró
Varga Ferb. Öreg Eskütt
Majsa György C.
Bellaki Ferencz, C.
és egész Commitás.

A projekt bemutatása

Szil község a Rábaköz hagyományokban gazdag települései sorába tartozik. A faluban még sokan élnek azon generációból, akik számára a gyermekként vagy felnőttként végzett korabeli munka megszokott napi esemény volt. A mai ember számára ez azonban nagyrészt már néphagyomány, népszokás. Ezen történelmi távlat feltárására vállalkozott a község önkormányzata által a Társadalmi Megújulás Operatív Program „Építő közösségek” című, TAMOP-3.2.3/A-11/1 kódszámú pályázati felhívására nyújtotta projektanyag. A „Virtualitás és hagyomány egy dél-rábaközi községben – Szil” című projekt célja a meglévő hagyományokra épülve ezen értékek újszerű módon történő feltárása, rendszerezése és az eredmény ismertté tétele. A projekt tevékenységei, eseményei összekötik a régmúltat a jelennel, a régi korok képviselőit a ma emberével.

A projekt központi része ezen emberek emlékeinek fotón, filmen és tárgyakban történő összegyűjtése, rendszerezése, bemutatása, színpadra állítása. A cél elérése érdekében került sor olyan hozzáértő fiatal szakemberek (kreatív iparosok) képzésére, akik képesek voltak Szil és a Dél-Rábaköz hagyományainak, szokásainak minél teljesebb megismerésére, gyűjtésére, feldolgozására. A családok tulajdonában lévő fényképekhez, ruhákhoz, eszközökhöz mindenhol emlékek kapcsolódnak. Az emlékeket őrzők most feltárták, közelebb hozták ezen értékeket a megvalósításban részt vevő fiatalok részére.

A projekt ismeretszerzést, készségfejlesztést is jelentett. A képzés három kreatív területen (film, fotó és előadóművészet), két – két csoportban zajlott helyi fiatalok bevonásával. Az alkotó képességek fejlesztése olyan szintű volt, ami több alkalommal is lehetővé tette a község előtti bemutatkozást.

Két elem feszül egymásnak a projektben: korunk virtualitása és a paraszti hagyomány rögzültsége. Ez az ellentét azonban csak látszólagos. A mai kor technikája – kellő szakértelemmel használva – megszorozza, felerősíti ezen tradicionális értékek társadalmi hatását. Ez különösen a múlt emlékeinek szemléletes bemutatásában, az események átélésében, az egyes programelemek népszerűsítésében, az értékek elérhetőségének lehetővé tételében jelenik meg leginkább.

A történelmi barangoláshoz jelen könyv és a honlap is eredményesen járulhat hozzá.

A paraszti műveltség eredményeiről sok mindent rögzítettek már az utókor számára községünkben is. Jelen projekt újszerű módon foglalkozott a témával és számos helybéli és elszármazott szili lakost szólított meg. Örömteli, hogy a megvalósítás során ez a közösség-szervező erő is jelentősen kibontakozott. Természetesen tudatában vagyunk annak, hogy szüleink, nagy- és dédszüleink világáról bennünk élő kép még egy ilyen gazdag projekt megvalósításával sem lehet teljes. Ezért fontosnak tartjuk, hogy a most létrejött közösségek fennmaradjanak, erősödjenek, fejlődjenek, és Szil még homályban maradt további értékei minél hamarabb ismertté váljanak.

A projekt vezetősége

Munka és megélhetés

Szil község a mezőgazdasági jellegét magán viselő Rábaköz egyik karakteres települése. Egykori mezővárosi státusza is bizonyság erre. A főként földműveléssel és állattenyésztéssel foglalkozó lakosság jelentős létszáma alapján viselhette ezt a rangot, másrészt az itt élő nép szorgalma emelte, fejlesztette az előző nemzedékektől örökölt anyagi és szellemi kultúráját.

Ennek helyi sajátosságait kívánjuk felvillantani a dokumentumjellegű fotók és a tömör szövegrészek összhangjának megteremtésével úgy, hogy a tények mellé felsorakoztatunk néhány emléket, élményt, érzelmet. A Szilban gyűjtött és a Daloló Rábaköz-ben közzétett népdal szövege és dallama hűen ábrázolja ezt a sokszínűséget:

„Szilvárosi búzás verem, kibontanám, de nem merem.
Ki is bontom, ki is merem, mert abban rozsmaring terem.”

Hol van már a búzás verem, amelyben száz éve a gabonát tárolták? Napjainkban többnyire csak a lisztet ismerik, a fiatal korosztály alig tudja megkülönböztetni a búzát az árpától, a zabtól. A rozsmaring pedig illatával, szépségével ható varázslatos szimbólum, jelkép. A küzdelmet, erőfeszítést kívánó munkafolyam forrásvidékén fellelhető a szépség és az annak elérésébe vetett hit. Ebben áll a kalapdízsnak szánt rozsmaring ereje.

Az idősebb falusi korosztály még szinte kivétel nélkül ismeri a kétkezi munkát. Már gyermekként megfigyelte szülei tevékenységét, amit, ahogyan ereje, képessége lehetővé tett, játékaiban utánozta azt. Ma azt mondjuk, így szocializálódott. A család felnőtt tagjaival morzsolgatta a kukoricát, etette a baromfit, a nagyocska kislány társaival libákat őrzött, a fiúgyermek pedig legeltette a teheneket. Ezek már felelősséggel járó feladatok voltak. Így alakult ki a családon belül a munkamegosztás.

Csizmadia mesterek és tanoncok

Tésztagyári dolgozók

A mezei munka zömét a férfiak végezték. Kora tavasztól keményen szorongatták az ekeszarvát, szántottak, boronáltak, a „gurgulával” hengerelték a földet, vetettek és a vetés szárba szökkenését követően reménykedtek a jó termésben. Egy évszázada már forgalomban volt a vetőgép is, de csalamádét vagy kiegészítő vetést még kézi szórással is végeztek. Az első lépések előtt a gazda még kalapot emelt vagy keresztet vetett, gyakran az „Isten nevében” is elhagyta az ajkát. Akkor sem hanyagolhatta el a földet, ha a vetés kikelt, a kellemetlen „aszottat” egyenként kellett kiböködni a bot végére erősített fecskefarok formájú éles vassal. Napjainkra ezt a vegyszerre bízzák. A sásolásra azért kerítették sort, hogy a feltűnően dúsan nőtt búza ne dőljön meg aratás előtt vagy aratáskor. A kapásnövények kelését követően összefogott a család, a cukor- és a takarmányrépa-földeken, a cikória- és a kukoricaföldeken megkezdődött a kapálás, a gyomtalanítás, majd később a kacsozás. Gyorsított a munkán a lovas ekével történő kapálás, azonban erre nem mindenkinek volt módja. A szerszámok, gépek elsősorban rokonságon belüli kölcsönzése volt szokásos, gyakran az osztzkodás, a hagyatéék elosztása során ezt számításba is vették.

Aztán elkövetkezett a parasztember legnehezebb évszaka, a nyár, a kalászosok aratása és betakarítása. Talán ez a munkafolyamat az, amely leginkább annak a függvénye, hogy mekkora a gazdaság nagysága, a család munkaképes tagjainak száma, illetve a rendelkezésre álló eszközrendszere. Helyi munkaerő hiányában a szomszéd településekről, elsősorban Kemenesszentpéterről érkeztek bérmunkások aratásra.

Egy szárazabb, számszerűsíthető fejezet következik. Ne adják fel a reményt, mert a számok mögött az összefüggéseket közösen kell megkeresnünk! Szilban a 19. század második felében a falu lélekszáma 1000 fővel nőtt, ennek következtében a település népességeltartó képessége csökkent. A kivándorlás egyik oka ebben keresendő. A több száz „amerikás” magyar jelentős része végleg letelepedett az újházában. A 20. század első felében stagnált a népességszám.

Hordókészítő kádárok – Balról Gulyás Károly

Fafaragó tanoncok 1925 körül

Ebben a két világháború veszteségeinek is szerepe volt.

év	1900	1941
népesség	3105	3042
házak száma	620	622

A századforduló után a birtokviszonyokban lényeges változás állt be. A két úribirtok, az Eszterházy uradalomból visszamaradt Soós birtok Szilipusztán és a bérelt Bándhegyen lévő papi birtok mellett két 100 holdnál nagyobb gazdaság jött létre. A nagybirtokok és a mindössze másfél tucat 20-50 holdas nagyobb gazdaságok mellett a község földterületének csupán a fele volt a kisparasztnak tulajdonában. A földéhség miatt a bérleti díjak nagyon magasra szöktek fel. A szegényebb rétegek nehéz helyzetbe kerültek.

1924-ben a még meglévő nagybirtokból családonként 1-2, összesen 707 holdat felosztottak a hadirokkantak, hadiözvegyek, a nincstelenek és a törpebirtokosok között.

Az 1935. évi adattár szerint Szil község 5047 katasztrális hold területével művelési ágak alapján az alábbiak szerint oszlik meg:

szántó	rét	legelő	erdő	nem művelt
4091	184	341	177	214

A művelési ágakban évtizedeken át nem volt jelentős változás.

1935 után Szilhoz csatolták Kistatát, amelynek területe 365 katasztrális hold volt. Ekkorra már a szántóföldi gazdálkodásban is beindult a gépesítés. Előbb a tőkeerős birtokokon jelentek meg a traktorok, a cséplőgépek.

Itt térünk vissza az aratáshoz, amely még a tsz-ek szervezését követően, az 1960-as években is hagyományosan, kézi erővel folyt. Az aratást megfelelő szervezés előzte meg. A kisebb családi birtokon maguk arattak, a nagyobb gazdák helybéli vagy vidéki munkásokat fogadtak meg, velük szerződést kötöttek. Az aratás Péter-Pál után vette kezdetét, de nem a kalendárium, hanem a gabona érési foka (viaszérés) határozta meg a munka kezdetét. Az őszi árpát vágták le először, azután a búza,

Gabona cséplése (masinálás)

A masinálók csoportképe

a tavaszi vetésű árpa, a rozs és a zab következett. A kaszás járt elől, őt a marokszedő követte, aki az előre leterített rozsból készített kötélre rárakta a sarlóval felszedett ölnyi gabonakötegeket. Szilban a vízparton nőtt „csádé”-ból is készült kötél, ha rövidre nőtt a gabona. A kévekötő összenyalábolta, majd egy hegyes fával, kötőfával ügyesen átkötötte a szalmakötéllal a kévét. Aztán úgy tűnt, mintha a lábával belerúgna, pedig csak átfordította, nehogy a csomónál kiszáradjon a kötél. A szürkeületben összehordott kévékből kepét raktak, azután, – hogy kárba ne vesszen egyetlen szál sem –, nagygereblyével összehúzták a kuszát, az elmaradt kalászokat, amit kötegelve a kepe végébe raktak. Az 1950-es években kivezényelték a diákokat a tarlóra, kalászgűjtő versenyt rendeztek. A gyerekek a letörött kalászokat „fürtökbe” szedték össze.

Az aratás fárasztó munkával járt, amelyet a hőség még fokozott. Otthon az asszonyok igyekeztek tartalmas és ízletes ételeket főzni, az ételt a fejükön vesszőkosárban vagy kézben nagyobb csuhészatyrokban vitték ki a mezőre. Ilyenkor jól jött a segítség. Ha volt a családban egy nagyobbacska gyermek, akkor egyszerűbb volt a munkamegosztás. A 40-es, 50-es születésű korosztály tagjai már igyekeztek kerékpárral megoldani a szállítást. A gyermekek várták az ebéd végét, jut-e egy kis maradék, mert a mezőn jobban esett a falat. A hűsebb helyről előkerült a fekete bugyoga- vagy csöcsöskorsó, amit még reggel otthonról hozott kútvízzel töltöttek meg. A határban is voltak gémeskutak, de gyakran szennyezett víz volt bennük.

Az aratást követően heteken belül szekerekkel hordták be a kévét a házakhoz. Ez volt a „takarulás”. Kisebb telkek esetében közös takarulóhely kialakítására került sor (Árpád-kert, Kisföld, Gyöpi-tag, Pap-tag). Külön asztagokba rakták a búzakévéket, az árpát, a rozsot és a zabot. A 20. század elején már géppel csépeltek. A cséplőgép módosabb ember vagy egy társaság tulajdona volt, velük egyeztették házanként a „masinálás” menetét. Az 1930-as években 7 cséplőgép volt a faluban. Szilban elevátért a szalma felhordásához a keskeny szérűterület miatt nem használtak, helyette nyársaltak, vagyis hosszú hegyes nyársak segítségével rakták meg a szalmakazlat. A cséplőgép után állt a körmös traktor, amely a géphez vastag bőrszíjjal csatlakozott, így hozta üzembe a cséplőgépet. A személyzet, a gépész, a kévehányók, a kévevágó, az etető, a kazalosok, a nyársolók, a törekhordók, a töreklikas,

Állattartás és aratás

a zsákoló, a mázsáló összehangolt munkát végzett. Veszélyes helyzetek többször is adódtak, Szilban is több ízben sérült meg a kévevágó leány. A cséplőgépbe esett lány balladája nem ismeretlen a faluban.

Az uradalomban az aratás, a kévek behordása és a cséplés a fentiek-től eltérően folyt. Szili-pusztán aratóbandákba szervezett nagy létszámú csoportok dolgoztak a földeken. Igyekezni kellett a munkával, mert az eső tönkretelhetette a gabonatermést. A kicsírázott gabona értékét veszítette. Az aratás befejezésekor aratókoszorúval az uraság házához vonultak és áldomást tartottak.

Az őszi munkákból a falu apraja-nagyja kivette a részét. A kukorica betakarítása a kukoricafejek letörésével kezdődött. A kukoricát levelestől szedték, kosarakban gyűjtötték. Szaporodtak a kupacok, mert rokonok, ismerősök is segítettek, hogy mielőbb hazakerüljön a termés. A kukoricafosztás már a háznál, beszélgetések, dalolások kíséretében, szintén társas munkában történt. A gyönyörű sárga kukoricacsövekről leszakították a leveleket és vitték a góréba, padlásra, ahol a levegő és a nap kiszáritotta a szemeket. Egyes helyeken 3-4 levelet meghagytak, annál fogva felfűzték, a fűzért pedig felakasztották a hátsó udvaron álló gerendákra. Hidegebb időben, október végén, november elején volt a répa- és cikóriaszedés, a csírázás, a cukorrépa elszállítása a vasútra, illetve a takarmányrépa elvermelése. Mindez a múlté. Nagyrészt a gépesítés kiiktatta a régi munkafolyamatokat, másrészt a termelőszövetkezetek egészen más struktúrában, szakosodva hajtották végre a mezőgazdálkodás modernizációját.

A falusi embernek állatok nélkül nagyon szegény élete volt. Az udvaron tyúkok, libák, kacsák csipegették a zöldet, a hidasban sertések rőfögtek, az istállóban lovak, szarvasmarhák a jászlakból ették a szénát, a lóherét, a szemestakarmányt. Az állatok gondozása hozzáértést, etetése rendszerességet igényelt. Emellett az állatok szeretete is jellemezte a parasztembert, de érdekében is állt, hogy állatállományát megfelelően ellássa.

Szeelés

Szil község állattenyésztéséről híres. Néhány adat szolgál ennek igazolására:

Tenyésztett állatok	1911. évben	1942. évben
szarvasmarha	1275	1779
ló	464	504
sertés	1714	1845

A faluközösség csőszöket, mezőőröket alkalmazott, az állatok őrzésére pedig pásztorokat fogadott (csikós, kondás, gulyás).

Szil mezőváros számára fontos lehetőség nyílt azzal, hogy vásártartási jogot kapott. Évente négy vásárt tartottak, ezzel bekerült a Rábaköz az állatkereskedelem országos vérkeringésébe.

Az 1945-ös földosztás 157 családot érintett. Az egyenként 1-3 kh. terület a gazdaság kialakításához és elindításához kevésnek bizonyult, a tapasztalat hiánya is hátráltatta a fejlődést, ugyanakkor mások érzékelhetően kedvező változást tapasztaltak.

1949-ben kezdődött a kollektivizálás, amely csupán néhány családot érintett. 1951-ben alakult meg a II-es típusú termelőszövetkezeti csoport „Lengő Búzakalász” névvel. Központi politikai döntéssel 1959-ben folyt szervezés, így hozták létre a szili „Győzelem Termelőszövetkezet”-et. Ezzel alapvető fordulat történt a falu életében. Megszűntek a parasztgazdaságok, velük átalakult a paraszti életforma is. A mezőgazdaság teljes átszervezése érintette a tulajdonviszonyokat, a munkaszervezést, a szakképzést, a technológia változását, stb. A szili termelőszövetkezet az elismert gazdaságok közé tartozott. Dr. Nagy Mihály vezetésével egyetemi és középiskolai végzettséggel rendelkező szakemberek irányították a szövetkezetet. A háztáji gazdaságokban végzett munka, illetve a családi művelés (pl. uborkatermesztés), az állattenyésztés biztos bevételi forrást jelentett.

A rendszerváltozást követően többen az önálló gazdálkodás mellett döntöttek. Napjainkban Szilban is több mezőgazdálkodási struktúra eredményesen működik egymás mellett. Néhány jelentős

családi- illetve magángazdaság mellett a tsz. átalakulását követően a Hidráns Kft. jelenben is meghatározó tényező.

A hajdani vásárok a kereskedelem mellett a mezőgazdasági jellegű céhes ipart is éltették. Ennek nyomai még a 20. század elején is fellelhetők. Kovácsok, bognárok, kádárok éltek Szilban, akik a helyi szolgáltatásokon kívül a környék igényeit is kielégítették.

Egy évszázad alatt az ipari tevékenység is alapvetően megváltozott. Szilban a nagyobb üzemek között a téglagyárat, a tésztagyárat, a 20. század második felében a varrodát kell említeni. Közel 100 éve, hogy a takácmesterek elhagyták a szövőeszközeiket, mert a lakosságot ekkor már szövőgyárok látták el ruhaanyaggal. 1934-ben 78 iparos élt és dolgozott a faluban. A kismesterségek a kisipar szervezeti keretében éltek tovább. 1947-ben az alábbi kisipari tevékenységeket tartották nyilván: kovács (6), bognár (3), kádár (1), szabó (3), kőműves (4), asztalos (4), ács (2), cipész (7), hentes (4), tetőfedő (1), géplakatos (3), pék (2).

A kisipar az igényekhez igazodva folyamatosan változott. A vállalkozások száma a 2000-es évek elején meghaladta a százat.

Falukép

Szil földrajzi elhelyezkedését befolyásolta a terület magassága és mélysége, a talajviszonyok, illetve a medrét gyakran változtató Linkópatak. A külterület földrajzi nevei; Várföld, Halom-alja, Kismező, Rekettyeszél, Gyöp, Haraszt beszédes nevek, amelyek jogosan keltik fel a ma emberének érdeklődését. A „18 napos” legelő onnan kapta a nevét, hogy távol lévén kaszálták, ott nem legeltettek. Az 1000 kisholdat kitevő legelőterületek az Eger-erdő körül helyezkedtek el. Ez az állattartásáról ismert település számára alapvető jelentőségű, a csordautak oda és onnan vezettek be a széles utcákon a faluba.

A település szerkezetének egy évszázadnyi változása nyomon követhető, ha szemügyre vesszük az épületek korát és jellegét. A „kustán”-nak, illetve „kuriának” nevezett egykori szűk területeken elhelyezkedő házcsoportok a szegénységről árulkodtak. Csupán a híre maradt meg, valamint Gyurasics Ottó helyi amatőr festő képein tűnik fel. A Város utca a messziről is jól látható templommal a település központja. 1880-ban a keleti szer még a plébániaházzal ért véget. Az 1907-es fénykép az első dokumentum, amely az 1890-ben épült templomot és az előtte lévő teret, utcát mutatja, az 1920-as évek színezett képeslapján viszont már tömeget, embereket, szekereket, vagyis életet is felfedezhetünk. A neoromán stílusban épült templom központi elhelyezkedésénél és méreteinél fogva is tekintélyt parancsol. Attól délre a Madonna szobor, második világháborús emlékmű, az önkormányzat épülete és a gyógyszerár helyezkedik el. Azok helyén állt a háború alatt leégett hajdani iskola és a tésztagyár épülete. Némiképpen a kultúrház, mellette az első világháború áldozatainak emlékműve, valamint az egykori emeletes zárdaépület teremtik meg az utca egyensúlyát.

A Város utca mindkét oldalán a járdákat gömbakácok szegélyezik, kivéve a déli részt, ahol a lombosabb juharfák díszlenek. A plébánia előtt áll országalapító királyunk, Szent István magasztos mellszobra.

A faluban járva megakad az ember tekintete egy-egy matuzsálemkorú fán. A játszótéren hatalmas platán, a Makkoskert tölgyfája, átellenben a csodálatos kanadai juhar érdemel különleges védelmet.

Ünnepi sokadalom (A kép forrása: Csornai Muzeális Gyűjtemény)

Az Erzsébet utca házai között még itt-ott tömésfalak is felbukkanak, amik azt jelzik, hogy ez régi településrész. Az elnevezések is arra utalnak, hogy megbecsülték a magyar történelem nagy alakjait. Az utca déli végén hársfákkal beültetett romantikus Árpád-kert volt. Az utca északi felén Szent Erzsébet mellszobrát látjuk, mögötte gyönyörű japánakác díszlik.

A település bejáratainál „köszönőkeresztek” láthatóak: Farkas-kereszt, Mátai-kereszt, Sipos-kereszt, Ádám-kereszt.

A falu keleti oldalán a közelmúlt sátortetős házai sorakoznak, másutt látványos, modern épületek váltják egymást. A módosabb paraszti portákból éppúgy alig maradt, mint az oromtetős kicsi házakból. Egy épület megmentésére azonban éppen a közelmúltban került sor, így a Linkó partján elterülő csendes környezetben csodálhatjuk meg a szili tájházat.

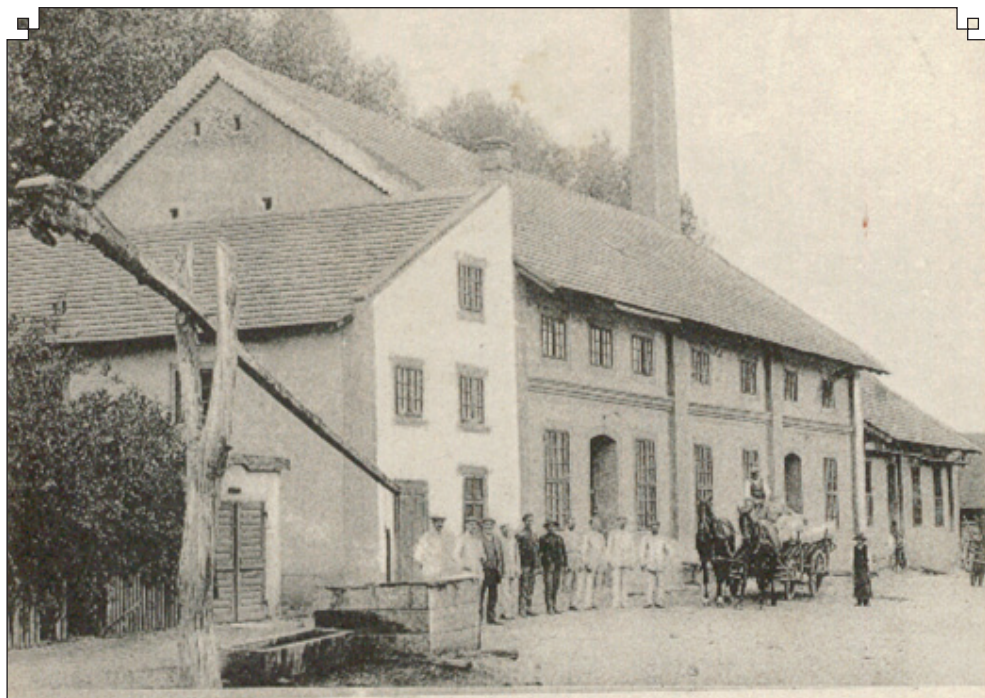
A hajdani vásártér az északnyugati periferián húzódott meg. Attól nem messze, a nyugati faluvégen áll a település állattartó jellegére is utaló kecses Szent Vendel-szobor. A 86-os főút az elképesztő forgalma miatt évek óta zajos, az átkelés pedig veszélyes. Talán csak évek kérdése már, hogy az új M86-os gyorsforgalmi út tehermentesíti a falut. Akkor majd egyszerűbben megközelíthető lesz a Lengyel Oszkár és családja kezdeményezésére emeltetett esztétikus Trianon emlékmű és az Aradi vértanúk emlékoszlopa.

A Szilhoz tartozó Kistata önálló kistatai arculatát máig megőrizte. Az egykor főként nemesek által lakott faluból elszármazottak, és a ma is ott lakók büszkéek identitásukra. Bizonyára tudják, hogy itt született kistatai Tatay Sándor neves író.

Üdvözet Szilről

Nemzedékek

Egy 1940-es évekből származó helytörténeti kutatás szerint Szil lakosságának több mint a fele 17. századi eredetű. A tanulmány szerint a Linkószeren tősgyökeres családok (Cigány, Budai, Pákai), az (Átal) Fő utcában katonacsaládok (Szabó, Szűcs), a Linkó-parton zsellérek éltek. Külön laktak a telkesek, 38 egykori jobbágycsalád, illetve azok leszármazottai tartoztak ide. A falu népessége gyorsan növekedő tendenciát mutatott.

A gyermekek többnyire a szabadban játszottak, a lányok babázó és énekes körjátékokban, a fiúk fúrtak-faragtak, karikáztak, és ügyességi játékokban vettek részt. Utánozták a felnőtteket, úgy, ahogy ők a felnőttvilágot látták. A nagyobb lányok és legények újra és újra megélték a párválasztó szokásokat. A mulatságok, a színdarabok, a vasárnapi séták ünnepi számba mentek. A népszerű Katalin bál mellett a farsangi mulatságok, a szervezetek saját báljai, valamint a búcsú jelentették a nagy vigadalmakat.

A férfiak közös szórakozásának színhelyei a kocsmák voltak, szám szerint 7. A tartósabb ottlétükre vasárnaponként volt idő. A kocsmavidarokon körbevették a kuglizókat, játszottak vagy szurkoltak. A sportok közül a labdarúgás volt a legnépszerűbb. A '30-as évektől vidéki mérkőzésekre is vállalkoztak, azután már bajnokságokban vettek részt.

A viselet kérdésében sok bizonytalanság tapasztalható, ugyanis többnyire az egységes és csak Szilra jellemző népviseletet szeretnénk láttatni. Ez idáig csak részleteiben, töredékeiben sikerült. A gyér szakirodalom arra készített, hogy minden helyi forrást megbecsüljünk. Egy példa erre. E munka során találtam rá egy közel száz éves női viseletre, amely egy fehéren sötét mintás, pöttyös szoknyából, egy különálló felsőrészből, valamint egy piros alsószoknyából áll. Az alsószoknya aljára köríveket slingeltek. A viseléskor a piros alsószoknya 3 cm-nyi alja kilátszott, ez kiemelte az egész viseletet, amely egy idősebb asszony számára készült. Helyi női szabó keze alól kerülhetett ki ez a pompás, szolid, de anyaga és varrása alapján mégis ünnepi ruházat.

Budai család 1914

Jakab család 1934

A viselet részben a település jellegzetességét hordozza, másrészt életkortól, időszaktól, nemtől, az egyén vagyoni helyzetétől függött annak megjelenése. A gyermekek ruházata a felnőttek viseletéhez hasonlított. A fiúgyermekek nyáron klott alsónadrágban jártak, a kisebbek a szoknyainget az 1900-as évek elejéig hordták. A téli felsőruházat a felnőttekét mintázta; posztódolmányból és nadrágból állt, lábukon bőrcsizmát, fejükön körkarimás kalapot, a kislányok mintás szoknyát, bokros inget, fodros melles kötényt és csatos cipőt viseltek. Hajukat egy vagy két ágban befonták és szalaggal kötötték át.

A nagylányok ünnepi viseletére a buggyos ujjú, fehér csipkével szegett blúz, színes selyem felsőszoknya, amely alatt 2-3 kikeményített, ráncolt, kivarrt vagy csipkés alsószoknya, fehér harisnya, valamint fekete csatos cipő a jellemző. Hajukat a fejükön koszorúba vagy több ágba fonták. Vállukra fehér vagy színes vállkendőt terítettek, derekukon pedig övet viseltek.

Az asszonyok viselete több színben pompázott. Felső testükön hosszú ujjú, többnyire selyem vagy bársony balidon, amit vele megegyező anyagú szoknya egészített ki. Nyakukon gyöngysort viseltek. Fejükön hajukat fehér vagy színes kendő fedte. A lábbeli a csatos cipő mellett télen a csizma volt, ekkor használták a nagykendőt is. A viselet a korral egyre sötétebbé vált.

Hétköznap az asszonyok szívesen öltöztek kékfestőbe. A fiatalabbak világosabb kék, az idősebbek a sötét, „indigós”-nak nevezett „föstőbelit” hordták. Népszerűségét az olcsó árak is köszönhette.

A férfi ünnepi viselet a zsinórral díszített kék posztó mellény vagy dolmány, nadrág, betétes paraszting, pirossal szegett fekete selyemkötény, valamint asztrigán sapka, illetve kalap.

A férfiak a 20-as évektől már nem viseltek vászon bőgatyát, helyette a csizmanadrág, a bricsesz nadrág, majd az '50-es évektől a pantalló, a csizma helyett pedig a félcipő jött divatba. A munkára bocskort, papucsot vagy bakancsot használták. A kékfestő kötényből a „melles” a piszkos dologra, az „esszi kötín”, (egy szél kötény) a kisebb munkákra, a sarkánál fogva betűrve pedig az utcára is alkalmas viselet.

A táncsoportok sokszor stilizált öltözetben jelentek meg. Az 1930-as, sőt még az '50-es években is bő vászongatyás, csizmás, világoskék purucos legények ropták a táncot, fejüket árvalányhajás asztrigán sapka

Kovács család ünnepi viseletben 1898

fedte. A lányok szoknyát és puffos ujjú blúzt, fölötte összehúzott pruszlikot viseltek, a fejükön világoskék párta volt a dísz.

Meglehetősen keveset tudunk a Szilhoz tartozó majorokról. 1912-ben Bándhegy 26, Szili-pusztá 71 lakosával sajátos közösséget alkotott. Főként uradalmi cselédek, béresek, napszámosok, summások lakták, akik munkájukért évi komenciót, természetbeni fizetséget és alkalmanként pénzt kaptak. Cselédházakban éltek, 2 vagy 4 család használt egy közös konyhát. A munka, az élet összekovácsolta őket, annak ellenére, hogy gyakran változtak a többnyire vidékről érkező mezőgazdasági munkások. Szili-pusztán egy évszázada volt önálló iskola is.

1949 és 1960 között Szil lakosságának számában rohamos csökkenés következett be. Megkétszereződött az elvándorlás. 1970-ben a mezőgazdaságban 751, az iparban 23, a kereskedelemben 42, a közszolgálatban 38 fő dolgozott. 2014 elején Szil lakossága 1380 főre csökkent.

Évtizedekkel ezelőtt az emberek esténként vagy ünnepeken kiültek az utcára. Az idősebb férfiak pipázgattak, az asszonyok beszélgettek. Manapság megcsodáljuk a társalgó embereket, mert a többség a televíziót, a számítógépet bújja. Valószínű, mindkettőre szükségünk van. A választás lehetősége mindannyiunk számára adva van.

Szakralitás

Szil község lakossága körében a katolikus vallásnak mindig kitüntetett szerepe volt. Az emberek lelki életének meghatározó eleme a családi nevelés, a családban kialakított szokásokra, életvitelre, emberi kapcsolatokra vezethető vissza a valláserkölc kialakulása és megszilárdulása. Az egyházi vezetők, a papság szerepe az egyének és a közösség hitéletében minden időben meghatározó jelentőséggel bír. Tisztelet övezi azokat az egyházi és világi személyeket, akik azon fáradoznak, hogy a vallásos hit értékeit közvetítsék embertársaik felé. Csigi Vince plébános mellett a 40 évig itt élő Szász István, Horváth Lajos, Németh Antal plébánosokra emlékeznek az idősebb hívek. Mellettük időnként fiatal papok szolgáltak, hiszen akkor még vasárnaponként három mise követte egymást, sőt délután litánia is volt. Az 1956-71-ig tartó időszakban Szakács András plébános látható a bérmálási képeken, de Dobrovics Sándor, Varga Imre, Lukács Imre, Vaszary Ferenc, Noga Mihály neve is szerepel a lelkészek névsorában.

A templomban került elhelyezésre a 18. század elején fából készült népies barokk Mária szobor, ugyancsak értékesek a 18. század második feléből való kelyhek és a monstrancia.

Az egykori vallási közösségek közül az „Oltáregylet”, a „Mária kongregáció” katolikus leánykör, valamint a KALOT ismeretes. A „Mária leányok” viseletére ma is emlékeznek, fehér ruha (blúz és szoknya), a derekukon kék öv, a hajukban kék szalag volt.

A búcsújárás során régebben sokan eljutottak a stájerországi Mariazellbe (Mária-cell). Gyalog mentek a vas megyei kiscelli búcsújáróhelyre, valamint a szanyi Szent Anna kápolnához, a Csatkai búcsúra pedig szekérrel.

Szilban született a fiatalon elhunyt P. Tóth Ede papköltő. A verseit tartalmazó kötet a közelmúltban a plébánia kiadásában látott napvilágot. A vallásos versek mellett szülőfalujáról szóló költeményekből az otthon melege, a szülőföld iránti szeretet sugárzik.

A rendszerváltozás után felmerült a katolikus iskola visszaállítása,

de nem realizálódott. Közben előkerült az egykori iskolában lévő kereszt, amit a közelmúltban Pápai Lajos megyéspüspök jelenlétében felszenteltek és visszahelyeztek. Az elmúlt években pályázati pénzek igénybevételével és helyi hozzájárulással szépen felújították a település templomait. A község régi, vallásos ihletésű köztéri szobra a Gyurasics család által 1811-ben állított Szentháromság szobor. Az utóbbi évek során Ács Lajos kanonok úr jóvoltából impozáns szobrot állítottak a plébánia elé Szent István tiszteletére. Ezt követően újabb nagylelkű adományaként a Szent Erzsébet szobor is elhelyezésre került. Ennek köszönhetően Szil a Rábaköz egyik művészeti alkotásokban leggazdagabb településévé vált. E gyarapodást nem csupán művészeti, hanem legalább ennyire lelki értéknek is tekinthetjük.

Ha az esti órákban végighaladunk az utcán, templom felé igyekvő embereket látunk. Ki gyalog, ki kerékpárral. Rábaköz nem sok településére jellemző a hétköznapi templomba járás. Szil hagyományai e téren is mélyre nyúlnak.

Csatkára induló zarándokok

Pünkösöd 1906

Nevelés, oktatás

Az óvoda az 1940-es évek elején nyári napköziként kezdett működni. Átmenetileg néhány évig a pincében kapott csak helyet az intézmény. A mostoha körülményeket jól jellemzi, hogy fektető híján az asztalra hajtották le a fejüket a kisgyermek. Az 50-es évektől változó létszámmal folyt óvodai nevelés, annak függvényében, hogy az édesanyák munkahelyen vagy otthon dolgoztak. 1970 körül megnőtt az igény az óvodai ellátás iránt. A jelenlegi gyermeklétszám 49 fő.

Az 1900-as évek elején a tanítás a r. katolikus elemi iskola keretében folyt. 1902-ben Csigi Vince nyugdíjas plébános alapítványából elkészült az elemi leányiskola. A tanítást a Soproni Isteni Megváltó Leányai rendhez tartozó 3 okleveles tanító: Fekete M. Florentina, Décsi M. Eliánia és Laikits M. Tharzilla apáca végezte. Az alapítványból a helyi és kistatai szegény sorsú tanulók segélyezésére is áldoztak forrásokat. 1934-ben a tanulólétszám Szilban 431 (206 fiú és 225 leány), Kistatán 33 gyermek. Szil község lakossága ekkor 3.208 fő volt.

A tanítók közül a háború előtti időkből Turcsány Ottmár francia szakos tanár, Irma és Invioláta nővér, Torma igazgató úr és felesége, valamint Bogár Viktor, az utolsó kántortanító nevét ma is emlegetik.

Az iskolába járó gyermekek az 1950-es évekig 4-6 személyes ácsolt padokba ülve tanultak. A mostoha körülmények és a nagy létszámok közepette a fegyelmet megtartani csak szigorú, a testi fenyítést sem nélkülözve lehetett.

A háború után a továbbtanulás rangja fokozatosan nőtt. Az 1946-47-es tanév végén még az áll a jelentésben, hogy a 72 fős 7-8. osztályos tanulóból 11 indokolatlanul kimaradt. Az iskolába járás a következő években már rendszeressé vált. Az 1948-49-es tanévben 63-an voltak első osztályosok. Az iskolák államosítását követően a vallásos nevelés a templomok falai, illetve a hittanórák keretei közé korlátozódott.

1950-ben került Szilba Búza Gáspár tanító, aki több évtizeden át igazgatóként, helytörténeti kutatóként is tevékeny, a falu életének meghatározó személyisége volt.

Zárdaiskola

A korábban 80-as létszámú összevont tanulócsoporthoz 1951-től 30-40 fős osztott osztályok váltották fel. Ebből fakadóan szükségtermekben folyt a tanítás. 1959-ben felépült az új felső tagozatos iskolaépület, a zárdaiskola épületét pedig még hosszú évekig az alsó tagozat részére vették igénybe.

Érdekességként említhető az Úttörő olimpia rendezése (1951), amely kiemelkedő esemény volt, sokan ma is így emlékeznek rá. Öt napon át 16 ezer embert mozgató meg az egyedülálló sportrendezvény, amely széleskörű anyagi támogatással valósult meg. Ugyancsak nagy visszhangot váltott ki az iskolás korosztály részére szervezett „Csepű-lapugongyola” televíziós ügyességi játék.

A helyi tsz. anyagi támogatásával alakították ki a megyénkben elsők között a nyelvi labort. 1982-ben megkezdődött a tornacsarnok építése. Avatását követően a felnőtt lakosság sportolását is hivatott szolgálni. 1985-ben itt jelentek meg az első iskolai számítógépek. Az iskola folyamatosan törekedett a nyitottságra, a szülőkkel és a falu lakóival való kölcsönös együttműködésre. Rendszeres színházlátogatások, kirándulások gazdagítják a tanulók ismereteit. Több területen kimagasló eredményeket érnek el. Ilyenek a szaktárgyi-, a sport- és a népdaléneklési versenyek.

Az 1960-as, '70-es években a felnőttoktatás keretében, a dolgozók esti iskolájában 200 felnőtt végezte el a 7-8. osztályt. Ugyanennyien jártak valamelyik középiskola esti tagozatára. A főiskolai és egyetemi tanulmányokat folytató fiatalok száma is folyamatosan nő.

A Szili Szent István Általános Iskola és Alapfokú Művészeti Iskola tanulóinak száma jelenleg 234 fő, ebből helybéli tanuló mindössze 79, a többi a környező 12 településről jár Szilba.

Ballagás 1955.

Katonaélet

A legényavatást követő gondtalannak tűnő legénység rövid ideje alatt a fiatal emberek számtalan próbatételnek voltak kitéve. A férfivé válás jelei; a fizikai erőnlét, a párkapcsolatok kezdete és a katonaság, meghatározó időszak volt a férfi életében. Az emlékek olyan erősen törnek fel a katonaviselt férfiakból, hogy idős korban is kiül az arcukra, amit megéltek.

Az 1919-ben született Bali Gyula énekelte fel a népdalgyűjtőnek a következő dalt:

„Mikor engem sorozatra vüsznek,
A kocsiba még a lócs is reszket.
A kocsiba a lócs hadd reszkessen,
Csak a babám igazán szeressen.”

A regruta (tájnyelvi használatban reguta) a sorozást követően vált be 19-20 éves korában katonának. A szili legények összeírásában a helyi hatóság működött közre. Az 1935-ös születésű Ádám Gyula így idézi fel a sorozást: „A rokon, ismerős lányoktól szallagokat kaptunk, azokat kötöttük föl a kalapunkra. Addig hordtuk, míg be nem vüttek bennünk katonának. Egy márciusi reggel lovas szekerekkel vüttek bennünket a Szil-Sopronnémeti vasútállomásra. Minden rendbe’, meg csöndbe’ ment. Onnan vonattal utaztunk Csornára a tanácselnökkel. Az első alkalommal csak összeírás történt. Néhány hónappal később következett egy újabb sorozás, vizsgálatokkal, személyre szóló egyeztetésekkel. Ekkor tudtuk meg, hogy beváltunk. Örömmel, büszkén meg jókedvvel gyöttünk haza. A borosüvegek is előkeríttek, aztán fujtuk a nótát, „a csornai koronára süt a nap, meggyüttek a vizitáló nagyurak....”. Na, azután ősszel kezdődött a bevonulás. Énrám novemberbe’ kerűt sor.”

A 20. század első évtizedeinek katonaélete romantikusabbnak tűnne, ha nem tudnánk, hogy az első világháború véget vetett a békeéveknek. A fiatal és a java korbéli férfiak megjárták Galíciát, Oroszországot, Szerbiát és Isonzót, országokon és temérdek szenvedésen mentek át. Közülük 118-an sosem tértek haza. Másoknak a fogság jutott, többen

pedig életük végéig viselték a sebesülések testi és lelki nyomait.

Két évtized sem telt el, közeledett az újabb világégés. A második világháborúban ismét a katonáké volt a főszerep, de a hozzátartozók és a civil lakosság is megszenvedte a háborút. Újabb 72 áldozat került Szil község veszteséglistájára. A katonasorsok emlékművekbe sűrített tragédiák, családok örök fájdalmai.

A második világháború után fél évszázadra megszűnt a sorkötelesek katonai szolgálata, hivatásos katonák léptek a helyükbe.

A kötelező katonai szolgálatról megoszlanak a vélemények. Sokan hasznosnak, mások elviselhetőnek tartják. A katonaélet emlékekben, történelmi munkákban, irodalomban és zenében ma is él. Nem kétséges, hogy mély nyomot hagyott az emberek lelkében.

Tüzérek az I. vh. idején

Reguták indulnak sorozásra

Székely Bálint és családja (1914 / 15)

Közösségek, egyesületek

Szil község legrégebbi civil közössége a helyi tűzoltó egyesület, amely a tüzesetek megelőzését, illetve annak bekövetkeztekor a személyi és vagyoni mentést szolgálja. Szili Tűzoltó Egylet néven 1885-ben alapították, azóta is folyamatos, megszakítás nélkül tevékenykedik. Az eltelt közel 130 év alatt a tagok időt és fáradságot nem kímélve óvták, s ha kellett, mentették a falu lakóinak anyagi javait és embertársaikat. A régi korok dokumentumai között becses értéket képviselő relikvia az Egylet alapító okirata, amelyet az elnök, Csigi Vince plébános, Czigán Takács János alelnök, valamint Lengyel József és Buday Bálint látott el kézjegyével. Az alapítók névsorában 45 fő szerepel.

Az egyesület számtalan versenyen sikerrel vett részt és öregbítette a falu hírnevét. Napjainkban felnőtt férfi, felnőtt női rajokban láthatóak a különféle megmozdulásokon. Tevékeny szereplői a faluközösség sokrétű életének.

Második otthonuk, a Táncsics utcai tűzoltósági épület 3 helyiségből áll:

1. szerállás, itt egy IFA gépjárműfecskendőt tárolnak,
2. raktár és kismotorfecskendő-szállító utánfutó hely,
3. klubhelyiség, amely közgyűlések, oktatások megtartására szolgál.

Itt kaptak helyet az egyesület emlékei: a versenyeken elnyert serlegek és az oklevelek. Közöttük található az 1920-as és '30-as évekből való mívés oklevelek, amelyek a világháborút is átvészelték.

A felújított épület előtt a tűzoltók védőszentjének, Szent Flóriánnak a szobra áll néhai Tudós József alezredes adományából.

Az egyesület elnöke Horváth Péter, a szakmai munkát Károlyi Ferenc parancsnok irányítja. A tagok létszáma 40 fő. Felszereltségük a csákljától a lóvontatású tűzoltófecskendőn át a napjainkban használatos motoros fecskendőig fejlődött. Ehhez nyújt segítséget a fenntartó, a községi önkormányzat, a pályázatok, a Hidráns Kft. támogatása, a személyi jövedelemadó 1%-ának felajánlása és a tagok tagdíja.

Az egyesületek nagy része a vallásos élethez kapcsolódott, tevékenységük a két világháború közötti években teljesedett ki. Megszűnésük az

Szili tűzoltók 1932-ben

1940-es évek végén, az ismert történelmi események következtében a szervezetek feloszlásával történt.

Keresztény Iparosok és Kereskedők Társasköre 1906-tól 1946-ig, a Katolikus Kör 1914-1948 között, a KALOT és a KALÁSZ, az Iparos Dalkör, a levente az 1930-as, '40-es években működött. A sokrétű speciális tevékenységen belül a falusi kultúra népszerű ága, a színjátszás az 1960-as évekig folyt. Ismereteink szerint a népszínművek iránt nyilvánult meg a legnagyobb érdeklődés. „A bor”, a „Sárga csikó”, a „Betyárkendő” és a népeletből vett hasonló típusú színdarabok mellett kisebb népszerű operettek illetve daljátékok, mint a „János vitéz” is szerepeltek egy-egy közösség repertoárján. A színdarabokat általában tanítók rendezték, Csenki Imre és Perlaki Vilmos szabómester is jeleskedett néhány darab betanításában.

Az 1960-as években a nagyüzemi gazdálkodás szakmai fejlesztését hivatott ismeretterjesztői keretben szolgálni a Szili Tsz Akadémia. Ugyancsak az 1960-as évek közepén szervezték meg a Nők Akadémiáját. A TIT (Tudományos Ismeretterjesztő Társulat) rendezvényeihez hasonlóan a „Szili-kút Népfőiskolai Egyesület” több éve szervezi a település igényeihez, a tagság érdeklődéséhez igazodó ismeretterjesztést, és az ahhoz kapcsolódó közművelődést. Az elnöki teendők ellátásával Perlaki Sándor tanárt bízták meg.

Az egyesületek közül – jellegénél fogva – az évszázados, hagyományokra építő sporttevékenység, a labdarúgást szervező sportegyesület a legnépszerűbb. A labdarúgó bajnokságban a megyei III. osztályban szerepelnek. Korábban kézilabda szakosztály is működött. A Szili Törekvés Sportegyesület elnöke Domonkos Zsolt.

2013-ban ünnepelte 15 éves évfordulóját a nyugdíjasokat összefogó Szili Életmód Egyesület, amely kezdetben heti egy alkalommal klubként tartotta összejöveteleit. Koruknál fogva változó létszámmal 20-30 fős közösségként jelennek meg a részükre biztosított klubhelyiségben. Nem csupán a maguk szabadidejét kívánják közösen eltölteni, hanem a falu közéletében is részt vesznek. Több éve már 10-12 fős énekkarral szerepelnek a községi ünnepeken, sőt alkalmanként a citerazene-karral együtt szólaltatják meg dalaikat. Vidéki műsorok szereplőiként is találkozhatunk velük. Az egyesület vezetője Szabó Ferencné.

Sajátos érdeklődési területek mentén szerveződő közösségek az Ifjúsági

klub, a Lövészklub, a Horgász Egyesület, a Body-Building Club, Blöki SE.

A település egyik karakteres közössége a Hagyományőrző Egyesület, amely hitelesen őrökdi a falu néptánc öröksége fölött.

A fentiekből kiderül, hogy Szil lakossága bár homogénnek tűnik, színes közösségi létével mégis azt sugallja, hogy ez az egység érdek- és érdeklődési csoportok konglomerátuma, legalább is a külső szemlélő annak véli. Ennél fontosabb az, hogy az itt élők tudjanak ezzel a sokszínűséggel, mint lehetőséggel élni.

Betyárkendő című színdarab

Hagyományörzés

A hagyomány nemzedékeken át öröklődő tárgyi és szellemi értékek összessége. Ahogy egy népnek, nemzetnek, úgy egy településnek is vannak hagyományai. A népi hagyomány sajátos jegyei által alkotja meg, illetve vetíti ki a közösségre jellemző arculatát.

Az egyén és a közösség egyik legfontosabb értéke a nyelv. A tájnyelv, a nyelvjárás azzal, hogy szóban hagyományozódik, a köznyelvnél több régiséget és több szint őriz. Kétségtelen, ahogy anyanyelvünk szürkül, tájnyelvünk is halványul. Ma még sokunk fülének idegenül hat, ha azt halljuk, Szilben, mert mi úgy mondjuk, hogy Szilban. A Há mész?- kérdést is értjük. Az í-ző nyelvjárás és a nyitott „e” is sajátunk.

Szélesebb értelemben beszélünk többek közt zenei anyanyelvről, táncnyelvről is.

Népdalkultúránk gyöngyszemeiből néhányat sikerült megőrizni. Gyurasics Ottó – többek közt – Csehi János helyi pásztor- és hajcsár-embertől tanult dalokat őrizte meg emlékezetében, majd néprajzkutatók közvetítésével adta tovább, annak reményében, hogy újabb nemzedékek is megismerhessék azokat. Régen természetes volt, napjainkban viszont ritkán fakadunk dalra a közös munka során. Dudások sem járják a szili utcákat. A citera, ha magányosan is, de meg-megszólalt a faluban. Néhány évtizede ismét reneszánszát éli a népi kultúra, a magyar néphagyomány. Feltámad egy-egy mesterség. Felelevenítésre kerül egynéhány falusi munka, mint az aratás, amely köré felsorakoztatható a megújuló szellemi kultúra is. A királyfa felállítása majd kitáncolása Szilban jellegzetes helyi örökségre épül.

Napjainkban a népdalkultúra – az óvodai és iskolai nevelésen kívül – nyilvánosságot többnyire akkor kap, ha szereplésre kerül sor. Így került színpadra előadási produkcióként a hangszeres zene és néptánc is, amelynek gyökereit az egykori multságok környékén kell keresni.

Szil község jelentős hagyományörző szerepet töltött be a helyi néptáncgyűttes megalakulása előtt is. Az 1930-as években a Paulini Béla nevével fémjelzett Gyöngyösbokréta azon településeken tudott

Perecverés 1965

Perecszedés

magának bástyákat állítani, ahol a néptáncnak többnyire alkalmi megjelenéseivel találkoztak. A céslegények búcsúnyitó táncára odasereglett a falu apraja és nagyja. Különösen a lányok előtt akarták megcsilantani táncos képességeiket. A búcsú előtti csoportos próbák során összekovácsolódtak a legénység, így valódi közösségek alakultak ki belőlük. A kocsmák saját legénytársaságokat mondhattak magukénak. Kocsmánként hozták a bort, így fogadtak zenészeket is. Szórádi József elmondása szerint Paulini személyesen tájékozódott Szilban, ahol 1936-ban megalakult a Szili Bokréta. Innentől, mint táncegyüttest tartották számon a szili karéjt táncoló legénycsoportot. A szanyi, csornai, kapuvári táncosok mellett felléptek több alkalommal Budapesten, 1942-ben a KALOT szervezésében karéj táncukkal Sopronban, és sikert arattak Erdélyben is. Kodály Zoltán elismerően szólt a sziliak táncáról. Első alkalommal 1948-ban, majd 1956-ban és végül 1986-ban filmfelvétel készült a sorozás és a búcsú táncanyagáról. Az 1950-es évek elején központilag betiltották az egyesületek működését. A helyi igény erősebbnek bizonyult, még ennek az évtizednek a végén Szabó Olga és Németh Piroska tanítónők vezetésével újrászervezték a táncsoportot, amelyet rövid idő elteltével ismét filmre vettek. Ezután Szórádi Gyula irányításával folyt a munka 1978-ig. A táncosok rendszeresen felléptek a helyi ünnepeken, valamint a környékbeli rendezvényeken. A Rábaközi Napokon, Budapesten a május elsejei ünnepeken, sőt az NDK-ban is szerepeltek. A Röpülj páva „Rábaköz” tájegység műsorát, benne a szili karéjt a televízió keresztül az egész ország végigkísérhette.

A mai értelemben vett hagyományőrző együttes a szárnyait 1978 ősztől kezdte bontogatni Schwarczkopf Gyula vezetésével. A fiatal néptáncoktató a helyi támogatók segítségével több korosztályt vont be a néptánc művelésébe. A népszokások színpadra állításával pedig a helyi néphagyomány szélesebb és változatosabb feldolgozására nyílt lehetőség. A szerteágazó munkának meglett az eredménye, kiváló minősítés és Muharay-díj.

Az együttes a minősítések, fesztiválok, külföldi szereplések során egyre nagyobb elismerést vívott ki magának. Nívódíjak, fesztiválok, külföldi szereplések, meghívások elfogadása és azok viszonzása, valamint az ahhoz szükséges anyagiak biztosítása rengeteg szervezéssel járt. A helyi lakosok megszerették a néptáncot, büszkék lettek a szili fiatalok és

az idős táncosok eredményeire. A szili karéj, mint jellegzetes férfi körtánc, az eszközös táncok, a csép-, seprútánc, illetve a dus mindannyiszor elnyeri a közönség tetszését. A támogatók, a gazdasági egységek is példásan helytálltak. Így vihette el a magyar néptánckultúra jó hírére Európa szerte a szili Hagyományőrző Egyesület többek között Olaszországba, Jugoszláviába, Lengyelországba, Hollandiába és Törökországba is. 1986-ban 50 éves jubileumát ünneplő együttes a „Szili búcsú”, majd a „Szili arató” és végül a „Szili lakodalmas” című műsorokkal itthon és külföldön nagy sikereket arattak. A művészeti vezetőnek neves koreográfusok adtak szakmai segítséget. Nem feledkezhetünk meg a kísérő zenészekről, zenekarokról. Kitűnő cigányzenészek; Horváth Rudolf, Nyári Dezső, Bakonyiék, Greznárék húzták a talpalávalót. Elismeréssel szólunk Kajos Elemér és Kajos László tanár urakról, valamint zenekarukról. A szili önkormányzat, személy szerint Papp László jegyző, Lengyel Lajos polgármester és Szórádi Gusztávné egyesületi elnök, valamint a falu támogatása nélkül nem lehetett volna ilyen szép utat bejárni. Akik bejárták, jobban mondva betáncolták, ők méltán lehetnek büszkéek közös munkájukra. Az is említést érdemel, hogy a Rábaköz emblemikus tájékelését, a rábaközi perecet elsőként a sziliak vitték színpadra.

A táncegyüttes művészeti vezetője, Schwarczkopf Gyula, – aki táncos generációkat nevelt és több évtizedes tevékenységével elévülhetetlen érdemeket szerzett Szil néptánc kultúrájának –, 2013 őszén megvált a csoporttól. Alkotó munkáját 2003-ban Szil Község Díszpolgára cím adományozásával ismerték el. Őt követően Léber László művészeti vezető elkötelezett néptáncoktatóként új fejezetet nyit a szili közművelődés nagykönyvében.

Az iskolában évek óta folyik a néptánc oktatása, ott történik az utánpótlás nevelése Bakonyi Lászlóné táncoktató vezetésével.

Jóval fiatalabb a falu másik amatőr művészeti együttese, a szili cite-razenekar. Az egykor csak szólóhangszerként használt saját készítésű citerákon kedvtelésből pengetett hangszer mai változatai már alkalmasak a közös zenélésre, a megfelelő zenekari hangzás biztosítására. Az előzmények között kell említeni azt az 1973-ban szervezett 5 fős zenekart, amely helybeliekből verbuválódott, de csak néhány évig citeráztak együtt. 1982-ben Kajos László tanított citerázni iskolás gyerme-

Filmfelvétel a karéj táncról (1950-es évek)

keket. A Szili Linkószter Citerazenekar 2007-ben alakult meg, és rövid időn belül 10-15 helybéli és környékbeli fiatal kedvelte meg a közös zenélést. Célul tűzték ki, hogy a magyar népzene hangszeres és vokális ágában megfelelő jártasságra tegyenek szert, majd ezt követően törekednek a helyi népzenei kultúra átörökítésére és népszerűsítésére. A közösség egyesületként működik. Számos szereplés van mögöttük; a helyi fellépések mellett a környékbeli települések érdeklődését is felkeltették. Elsőként a Páliban rendezett Rábaközi Percfesztiválon, majd Óriszentpéteren a Tökfesztiválon és Szombathelyen a Savaria Történelmi Karneválon szerepeltek. Eljutottak Pécsre, Budapestre, sőt Ausztriába és a Felvidékre is. A legutóbbi minősítésen szakmai elismerést is elkönnyelhettek, ahol arany minősítést és arany páva díjat nyertek. Prím-, tenor- és bőgőciterák mellett köcsögduda és furulya színesíti a 10 fős zenekar hangzásvilágát. Viseletükkel is szeretnék kifejezni a hagyomány és a modernség összhangját. Az együttes ügyintézője és vezetője Perlaki György, művészeti vezetője pedig Kajos László.

Ne hagyjuk szó nélkül, hogy a „Szélről legeljetek” kezdetű dus dallama ott cseng az egész ország fülében. Ha nem ismernék, akkor ebből a dalból szerte a világban megtudhatják, hogy létezett egy szili kút, amiből ember és állat a szomját olthatta.

A mai és a jövőbeli sziliak merítsenek erőt, és oltsák az együttérzés és a tudás iránti szomjukat abból a jelképes „kútból”, amelyet a szülőföld értékei, hagyományai táplálnak!

A néphagyomány továbbéléséről vallott nézeteit nagy tanítómesterünk, Kodály Zoltán így foglalta össze:

„A hagyomány formái változnak, de lényege ugyanaz marad, amíg él a nép, amelynek lelkét kifejezi.”

Kistatai búcsú

13.
Filmes gyűjtés felvétele 1948-ból

Forrásművek:

Fotók, képeslapok, kéziratok (Adattár – Csornai Muzeális Gyűjtemény)

Benkovics Györgyi: Iskolatörténet – Szil, 1993

Buza Gáspár: Szil község története – 1965 (Csornai Muzeális gyűjtemény)

Dr. Görög Imre: Szil község és a tsz. története

Győr-Moson-Sopron megye Kézikönyve (CEBA Kiadó 1998)

Daloló Rábaköz III. bővített kiadás (szerkesztette dr. Barsi Ernő – 2009)

Horváth Győző: Rábaközi néphagyomány (2012)

Horváth Terézia: Kapuvár népviselete (1972)

Sölétormos Béla: Katolikus iskolák Szilban

Adatközlők: Szili Életmód Nyugdíjas Egyesület tagjai, Horváth Péter, a Szili Tűzoltó Egyesület elnöke, az amatőr művészeti csoportok vezetői, a megyei honismereti táborok résztvevői és szili adatközlői.

SZÉCHENYI TERV

Virtualitás és hagyomány egy dél-rábaközi községben – Szil. TÁMOP-3.2.3/A-11/1-2012-0131
Szil Község Önkormányzata, 9326 Szil, Hunyadi tér 3.
Nemzeti Fejlesztési Ügynökség • E-mail: tamop@kva.hu • www.ujszechenyiterv.gov.hu